

Søren Lind Christiansen

Holdninger til Finansloven

Indtil 1989 eksisterede der blandt de fire gamle partier et sæt uskrevne parlamentariske spilleregler for den endelige afstemning om finansloven, som indebar, at alle "ansvarlige" partier stemte for finansloven ved den endelige afstemning, når regeringen havde sit parlamentariske grundlag i orden. I 1989 forlod Socialdemokratiet gruppen af "ansvarlige" partier, idet Socialdemokratiets holdning til finanslovsafstemningen blev gjort afhængig af indflydelse på indhold og udformning af finansloven. Finanslovsnormens udvikling fra 1982 til 1992 analyseres og de politiske og parlamentariske konsekvenser af, at finanslovsnormen i denne periode mistede næsten al betydning, vurderes.

I Folketinget har der ved den endelige afstemning om finanslovsforslaget over en lang årrække udviklet sig et sæt uskrevne parlamentariske spilleregler. Da der i et historisk perspektiv kun er forekommet relativt få tilfælde, hvor spillereglerne er blevet overtrådt, er det rimeligt at definere disse spilleregler som en gældende norm. Normen falder i to dele (Rasmussen, 1985: 58-59): 1) Alle "ansvarlige" partier stemmer for finanslovsforslaget ved den endelige afstemning under tredje behandling, for uden en finanslov kan stat og samfund ikke føres videre. 2) Hvis det viser sig, at regeringen ikke har sit flertal i orden, kan et ansvarligt parti fælde regeringen på finansloven ved at gøre afstemningen til en mistillidsafstemning. I forlængelse af denne norm følger, at en regering, der kommer i mindretal ved den endelige afstemning om finansloven, enten træder tilbage og overlader regeringsmagten til andre eller udskrifer valg.

Begrebet "ansvarlige partier" dækker partier, som tager medansvar for finansloven som finansielt grundlag for statens opgaver. Det "ansvarlige" ligger i, at et parti viser sin respekt for det parlamentariske princip ved at tilslutte sig folketingsflertallets beslutning om finansloven. Der er således ikke tale om, at et ansvarligt parti i opposition accepterer regeringens politik, når det stemmer for finansloven (Rasmussen, 1985: 59). Der er derimod tale om, at partiet anerkender flertalsforholdene i Folketinget og dermed folkesuveræniteten. Man kan dog ikke med rimelighed slutte modsætningsvis og karakterisere partier, som ikke anerkender finanslovsnormen, som uansvarlige. Deres adfærd må derimod ses som et resultat af andre værdipræmisser (Rasmussen, 1985: 110).

De ansvarlige partier har traditionelt været Socialdemokratiet, Venstre, Konservative og Det radikale Venstre. Senere er Retsforbundet, Kristeligt Folkeparti og Centrum-Demokraterne også indgået i gruppen af ansvarlige partier, som med få undtagelser har stemt for finansloven. Socialistisk Folkeparti har gennem årene indtaget forskellige standpunkter afhængigt af de parlamentariske forhold, men har generelt ligesom Venstresocialister, kommunister og Fremskridtspartiet aldrig anerkendt finanslovsnormen.

Denne artikel vil behandle finanslovsnormen i perioden 1982 til 1992. Der er på ingen måde tale om en ny problemstilling. Erik Rasmussen har således i to artikler behandlet perioden fra systemskiftet indtil 1988 udførligt. Denne

Søren Lind Christiansen

Holdninger til Finansloven

Indtil 1989 eksisterede der blandt de fire gamle partier et sæt uskrevne parlamentariske spilleregler for den endelige afstemning om finansloven, som indebar, at alle "ansvarlige" partier stemte for finansloven ved den endelige afstemning, når regeringen havde sit parlamentariske grundlag i orden. I 1989 forlod Socialdemokratiet gruppen af "ansvarlige" partier, idet Socialdemokratiets holdning til finanslovsafstemningen blev gjort afhængig af indflydelse på indhold og udformning af finansloven. Finanslovsnormens udvikling fra 1982 til 1992 analyseres og de politiske og parlamentariske konsekvenser af, at finanslovsnormen i denne periode mistede næsten al betydning, vurderes.

I Folketinget har der ved den endelige afstemning om finanslovsforslaget over en lang årrække udviklet sig et sæt uskrevne parlamentariske spilleregler. Da der i et historisk perspektiv kun er forekommet relativt få tilfælde, hvor spillereglerne er blevet overtrådt, er det rimeligt at definere disse spilleregler som en gældende norm. Normen falder i to dele (Rasmussen, 1985: 58-59): 1) Alle "ansvarlige" partier stemmer for finanslovsforslaget ved den endelige afstemning under tredje behandling, for uden en finanslov kan stat og samfund ikke føres videre. 2) Hvis det viser sig, at regeringen ikke har sit flertal i orden, kan et ansvarligt parti fælde regeringen på finansloven ved at gøre afstemningen til en mistillidsafstemning. I forlængelse af denne norm følger, at en regering, der kommer i mindretal ved den endelige afstemning om finansloven, enten træder tilbage og overlader regeringsmagten til andre eller udskrifer valg.

Begrebet "ansvarlige partier" dækker partier, som tager medansvar for finansloven som finansielt grundlag for statens opgaver. Det "ansvarlige" ligger i, at et parti viser sin respekt for det parlamentariske princip ved at tilslutte sig folketingsflertallets beslutning om finansloven. Der er således ikke tale om, at et ansvarligt parti i opposition accepterer regeringens politik, når det stemmer for finansloven (Rasmussen, 1985: 59). Der er derimod tale om, at partiet anerkender flertalsforholdene i Folketinget og dermed folkesuveræniteten. Man kan dog ikke med rimelighed slutte modsætningsvis og karakterisere partier, som ikke anerkender finanslovsnormen, som uansvarlige. Deres adfærd må derimod ses som et resultat af andre værdipræmisser (Rasmussen, 1985: 110).

De ansvarlige partier har traditionelt været Socialdemokratiet, Venstre, Konservative og Det radikale Venstre. Senere er Retsforbundet, Kristeligt Folkeparti og Centrum-Demokraterne også indgået i gruppen af ansvarlige partier, som med få undtagelser har stemt for finansloven. Socialistisk Folkeparti har gennem årene indtaget forskellige standpunkter afhængigt af de parlamentariske forhold, men har generelt ligesom Venstresocialister, kommunister og Fremskridtspartiet aldrig anerkendt finanslovsnormen.

Denne artikel vil behandle finanslovsnormen i perioden 1982 til 1992. Der er på ingen måde tale om en ny problemstilling. Erik Rasmussen har således i to artikler behandlet perioden fra systemskiftet indtil 1988 udførligt. Denne

artikel er et forsøg på at videreføre og opdatere denne analyse¹. Imidlertid har Socialdemokratiet definitivt forladt klubben af "ansvarlige" partier efter, at Erik Rasmussen skrev sin seneste artikel. Artiklen vil derfor lægge særlig vægt på Socialdemokratiets argumentation og afstemningsadfærd. Endelig er det hensigten at diskutere konsekvenserne af Socialdemokratiets brud med finanslovsnormen i forhold til dansk parlamentarisme.

Etableringen af normen

Gruppen af ansvarlige partier etablerede sig med dannelsen af fire-partisystemet i 1910. Socialdemokratiet anerkendte dog først finanslovsnormen i 1921. Efter 1921 sikrede de fire gamle partier finanslovens vedtagelse på trods af politisk uenighed om finanspolitikken.

I perioden 1921 - 1973 var der således kun tre tilfælde af overtrædelse af finanslovsnormen. I 1925 undlod Venstre og Konservative at stemme med henvisning til "konstitutionelle overgreb", selv om flertallet for regeringen var sikret. I 1929 undlod de konservative igen at stemme for finansloven, men denne gang med henvisning til det politiske indhold. Herefter skulle der gå næsten 50 år inden det næste brud på finanslovsnormen fandt sted. Dette forhold giver i sig selv et godt billede af den principielle parlamentariske enighed, som omfattede afstemningerne. I 1976 brød de konservative imidlertid igen finanslovsnormen. Partiet motiverede denne gang sit "stemmer ikke" med henvisning til, at partiets ønsker om milliardbesparelser ikke var blevet imødekommet. En mere sandsynlig forklaring var nok, at de konservative ønskede at markere sig i forhold til det fremstormende Fremskridtsparti, der var medvirkende til, at de konservative i Folketinget blev reduceret fra 31 mandater i 1971 til 10 mandater i 1975.

Indtil 1982 havde finanslovsnormen således haft en afgørende indflydelse på partiernes adfærd. Der var dog tegn på, at finanslovsnormens betydning blev svækket som følge af den ændrede partistruktur efter jordskredsvalget i 1973.

Ti år med borgerlige mindretalsregeringer - 1982 til 1992

Da Poul Schlüter dannede sin første Firkloverregering, skete det på grundlag af den mandatfordeling, som et år tidligere havde dannet grundlag for en socialdemokratisk mindretalsregering. Firkloverpartierne havde i valgkampen i 1981 markeret sig som et alternativ til Socialdemokratiet, men efter valget ville Det radikale Venstre ikke binde sig til en regering, der var afhængig af Fremskridtspartiet. Disse for Firkloverregeringen vanskelige parlamentariske forhold kom også til at spille en væsentlig rolle for afstemningen om finansloven de to kommende år. Fremskridtspartiet blev ligesom de radikale en del af det parlamentariske grundlag for Firkloverregeringen, men da Fremskridtspartiet aldrig havde anerkendt finanslovsnormen, var regeringen i den situation, at den ikke havde et flertal ved den endelige afstemning om finansloven. Socialdemokratiet var derfor i den besynderlige situation, at det ikke kunne vinde en mistillidsafstemning i forhold til regeringen, men alligevel ville være i stand til at vælte regeringen på finansloven.

Et socialdemokratisk "Ja" - december 1982

Situationen op til den endelige afstemning om finansloven i december 1982 var, at Firkloverregeringen havde tilrettelagt sin økonomiske politik med de radikale og Fremskridtspartiet, uden at sidstnævnte ville stemme for finansloven. Sikkert ud fra betragtninger om, at det ikke ville være hensigtsmæssigt at fremkalde et valg umiddelbart efter at have opgivet regeringsmagten og kun et år efter valget i 1981, valgte Socialdemokratiet efter en kraftig indholdsmæssig kritik af finanslovsforslaget at stemme ja og dermed frede en regering, som de kunne have væltet. Mogens Camre begrundede Socialdemokratiets adfærd med ordene: "Socialdemokratiet stemmer for finansloven, ...ikke fordi vi synes det er nogen god finanslov, men fordi vi er et ansvarligt parti, og landet skal have en finanslov" (Folketingets Forhandlinger, 1982/83: sp. 3625).

Den betydning, som Mogens Camre tillagde begrebet "ansvarligt parti", var ikke helt i overensstemmelse med finanslovsnormens betydning af begrebet. For traditionelt krævedes det jo netop ikke af et ansvarligt parti, at det stemmer for finansloven, når regeringen har mistet sit parlamentariske grundlag. Knud Heinesen (S) hånedes det borgerlige flertal, men afslørede også en vis inkonsekvens i Socialdemokratiets adfærd med udtalelsen:

"Er det så regeringens parlamentariske grundlag, der om nogle timer stemmer en finanslov hjem i dag? Er det Folketingets borgerlige flertal, der bærer finansloven hjem? Er det Fremskridtspartiet, der stemmer for finansloven i dag? Nej det er ikke. Fremskridtspartiet, som jo er en del af regeringens parlamentariske grundlag, stemmer imod finansloven, mens Socialdemokratiet stemmer for" (FF, 1982/83: sp. 3695).

Socialdemokratiet stod hermed i en situation, hvor partiet kunne nedstemme finanslovsforslaget, men stemte ja af taktiske grunde, selv om finanslovsnormen ikke krævede denne adfærd. Socialdemokratiet blev dermed indirekte Firkloverregeringens støtteparti.

Et socialdemokratisk "Nej" - december 1983.

I 1983 var den parlamentariske situation den samme, men politisk havde regeringen på en række områder lagt sit samarbejdsmonster fast med Fremskridtspartiet og de radikale. Selv om den parlamentariske situation var den samme, valgte Socialdemokratiet i december 1983 at stemme nej til finansloven. Der var derfor et samlet flertal imod. I sin ordførertale sagde Svend Auken: "Regeringen har klart valgt side. Fra starten har den bundet sin skæbne sammen med de radikale og en splittet og yderliggående fremskridtsgruppe". "Anledningen til denne finanslovskrise er Fremskridtspartiets holdning til den finanslov, de selv har forhandlet, men årsagen er regeringens ensidige binding til højre i salen" (FF, 1983/84: 1. samling, sp. 3740).

Svend Auken havde ret i, at det var Fremskridtspartiet, der skabte krisen, fordi partiet var parlamentarisk grundlag for en regering, hvis finanslov partiet ikke ville støtte. Men strengt taget havde dette argument været gyldigt allerede i 1982. Om inkonsekvensen i adfærden mellem to parallelle parlamentariske situationer i 1982 og 1983 sagde Auken om de socialdemokratiske overvejelser i 1982: "Alligevel besluttede den socialdemokratiske folketingsgruppe at give

regeringen en chance. Hvis der var vilje til på nogle nøgleområder ... at gå ind i realistiske forhandlinger, så ville vi på trods af det parlamentariske set uholdbare i at vi skulle redde regeringen i den situation alligevel medvirke", og han hævdede: "at det ville være 'misbrug' af denne (socialdemokratiets) ansvarlige holdning, hvis man først sidder og forhandler alle hovedposterne på plads med et andet parti og dernæst kommer til det parti, der har været holdt helt uden for forhandlingerne, og vil have det til at træde i stedet for det parti, man har talt med, fordi det ikke længere vil vedstå gennemførelsen af det" (FF, 1983/84 1. samling: sp. 3741).

Her antydede Svend Auken, at Socialdemokratiet var på vej væk fra den traditionelle stillingtagen til finansloven. For han begrundede ikke alene Socialdemokratiets nej med den parlamentariske situation, men tog også udgangspunkt i indholdet, idet Socialdemokratiet efter Svend Aukens opfattelse ikke havde haft tilstrækkelig indflydelse på finanslovens indhold. Da de parlamentariske forhold i 1929 gav Socialdemokratiet mulighed for at vælte Madsen-Mygdal regeringen, fordi regeringens parlamentariske grundlag faldt bort, argumenterede Stauning udelukkende med henvisning til de parlamentariske forhold. At Svend Auken gjorde Socialdemokratiets stillingtagen afhængig af indholdet, indicerede at finanslovsnormen var på vej til at gå i opløsning for Socialdemokratiets vedkommende.

Selv om Socialdemokratiet af flere borgerlige ordførere med udgangspunkt i finanslovsnormen og med henvisninger til Camres udtalelser året før blev angrebet for at optræde uansvarligt, må man konkludere, at Socialdemokratiet ifølge finanslovsnormen var fuldt berettiget til at stemme imod i 1983, som de havde været det i 1982. Svend Auken trak selv en relevant parallel til 1929, hvor afstemningen blev en mistillidsafstemning, efter at de konservative havde undsagt regeringen. At Socialdemokratiet første stemte imod i 1983 er - om end inkonsekvent - op til partiets egen suveræne afgørelse. Socialdemokratiet brød derfor ikke i 1983 finanslovsnormen med sin afstemningsadfærd. Svend Auken bragte sig dog i uoverensstemmelse med finanslovsnormen traditionelle argumentation, fordi han ikke udelukkende motiverede Socialdemokratiets "nej" med den parlamentariske situation, men også argumenterede med finanslovsforslagets indhold og Socialdemokratiets manglende indflydelse.

Et socialdemokratisk "Ved ikke" - februar 1984

Valget, som fulgte af finanslovsforkastelsen i december 1983, førte efter forskellige omstændigheder til, at Firkloverregeringen sammen med de radikale kunne mønstre et flertal på 91 mandater. Denne parlamentariske basis resulterede i, at finanslovsforhandlingerne i 1984, 1985 og 1986 ikke fik det indhold af dramatik, som de havde haft i 1982 og 1983. Finansloven for 1984 blev vedtaget i februar 1984. Forud for afstemningen i december 1983 havde Svend Auken brugt den parlamentariske situation som argument for Socialdemokratiets nej. Efter valget, hvor regeringens parlamentariske flertal var sikret, måtte man altså på den baggrund formode, at Socialdemokratiet ville stemme ja. Svend Auken havde imidlertid også argumenteret med finanslovens ind-

hold, og derfor kunne Socialdemokratiets stillingtagen også ende med et nej. Beslutningen blev afventet med spænding. Anker Jørgensen havde på et pressemøde i december 1983 slået fast, at der ikke kunne blive tale om, at Socialdemokratiet ville undlade at stemme om en finanslov (*Berlingske Tidende*, 7.12. 1983). Derfor var det en overraskelse, at Socialdemokratiet alligevel undlod at stemme. Dette var et brud på finanslovsnormen, da flertallet var sikret.

Et overblik over situationen omkring finanslovsforhandlingerne i december 1982, december 1983 og februar 1984 viser, at Socialdemokratiet udviste tre holdninger til finansloven i løbet af tre år. Den indholdsmæssige begrundelse i 1983 og det egentlige brud i 1984 tyder på, at Socialdemokratiet omkring 1983 vælger den politiske stillingtagen frem for den parlamentariske situation som begrundelse for sin afstemningsadfærd. Der var således tegn på, at finanslovsnormens gyldighed i forhold til Socialdemokratiet blev anfægtet omkring 1983.

Socialdemokratisk balancegang - 1984 til 1986

I december 1984 udtalte Mogens Camre under forhandlingerne om finansloven for 1985: "I konsekvens af at regeringen har sit parlamentariske flertal bag finansloven, stemmer vi som traditionelt for lovforslaget ved den endelige afstemning. Det betyder som bekendt ikke, at vi tilslutter os finanslovsforslagets indhold" (FF, 1984/85: sp. 3963). Venstres Fogh Rasmussen tillod sig at "byde Socialdemokratiet tilbage i kredsen af ansvarsbevidste partier" (FF, 1984/85: sp. 3963). Selv om Socialdemokratiet i handling igen fulgte finanslovsnormen, var der i Camres argumentation ingen garanti for, at det også ville være tilfældet i fremtiden - kun en indirekte indrømmelse af, at afstemningerne i 1983 og 1984 havde været utraditionelle. I december 1985 var formen den samme. Camre argumenterede for Socialdemokratiets ja med ordene: "Lad mig til slut sige, at Socialdemokratiet stemmer for finanslovsforslaget ved 3. behandlingen, dels fordi regeringen har sit støtteparti, de radikale med sig og dermed har et flertal, dels fordi finansloven ikke er bindende for en ny socialdemokratisk regering" (FF, 1985/86: sp. 4326). Motiveringen, som Camre gav i december 1986, var kort og igen konsistent i forhold til finanslovsnormen: "Socialdemokratiet stemmer som sædvanlig for finansloven, når regeringen har sin parlamentariske basis i orden. Det betyder ikke, at vi synes, at det er en enormt god finanslov, og ej heller at vi støtter regeringens økonomiske politik" (FF, 1985/86: sp. 4575).

I disse tre års forhandlinger, hvor regeringen havde sit parlamentariske grundlag i orden, var der ingen afvigelser fra finanslovsnormen hos Socialdemokratiet. Forholdet til finanslovsnormen var tilsyneladende igen normaliseret.

Den parlamentariske udfordring - perioden 1987 - 1989

Det parlamentariske grundlag, som i tre år havde sikret Firkloverregeringen en nogenlunde sikker vedtagelse af finansloven siden februar 1984, forsvandt ved valget i september 1987. Resultatet af valget blev en samlet tilbagegang for Firkloverregeringen og de radikale på otte mandater. Regeringen var således

atter stillet i en situation, hvor den enten skulle hente støtte fra Fremskridtspartiet eller Socialdemokratiet for at få flertal for sin politik. Der var derfor mulighed for et nyt valg på finansloven kun fire måneder efter det forrige. Længere tids forhandlinger mellem Socialdemokratiet og regeringen førte til en "forståelse", hvor regeringen på den ene side tillod nogle socialdemokratiske "fingeraftryk", mens Socialdemokratiet til gengæld stemte for finansloven. Dramatikken var dermed afværget. Henning Rasmussen(S) udtalte: "Lykkedes det at skaffe gode resultater, ville vi stemme for finansloven; lykkedes det ikke, var vi på alle måder klar til det valg, som statsministeren forsøgte at forskrække os med" (FF, 1987/88 1. samling: sp. 4052). Med disse udtalelser var Socialdemokratiet tilbage ved sin politiske og indholdsmæssige stillingtagen, som partiet havde introduceret i 1983.

Inden finansloven for 1989 blev forhandlet, var der igen Folketingsvalg. Valget i maj 1988 gav samlet fremgang til de ikke-socialistiske partier. Det var dog hovedsageligt Fremskridtspartiet, som profiterede af valget. Firkloverregeringen blev ikke styrket. Poul Schlüter dannede en VKR-regering, som var afhængig enten af Fremskridtspartiet eller Socialdemokratiet. Det var første gang, at en finanslov var vedtaget med et flertal, der kun var et mindretal af samtlige i stemmeafgivningen deltagende (Rasmussen, 1989: 169). Socialdemokratiet undlod at stemme. Det var der to grunde til. For det første havde Socialdemokratiet indgået en aftale om dagpengene med regeringen, og for det andet havde Socialdemokratiet i juni udtalt, at det ikke ville være med til at fremprovokere det tredje valg inden for 18 måneder.

Der er ingen tvivl om, at denne sommermelding gjorde livet lettere for regeringen. Svend Auken udtalte sig imidlertid stærk kritisk om regeringens forhandlingstaktik: "Derimod er det sandt, at der sker et misbrug af Socialdemokratiets beslutning fra sidste juni, om at vi ikke ville være med til at fremkalde et tredje folketingsvalg indenfor 18 måneder" (FF, 1988/89: sp. 4139). Det misbrug, som Auken hentydede til, var den forhandling, som VKR-regeringen foretog med Fremskridtspartiet, og som førte til et forlig, der dog ikke foranledigede Fremskridtspartiet til at stemme for finansloven. Kim Behnke stillede under forhandlingerne i 1987 den betingelse for Fremskridtspartiets eventuelle fremtidige ja til finansloven, "at vi har haft indflydelse på den" (FF, 1987/88 1. samling: sp. 4144). Fremskridtspartiet fik i 1988 indflydelse, men stemte alligevel nej, mens Socialdemokratiet reddede regeringen, selv om Socialdemokratiet havde haft mindre indflydelse end året før, hvilket Auken selv indrømmede: "Regeringspartierne kunne ikke enes om at forhandle med Socialdemokratiet om en finanslovsaftale, hvor man gav væsentlige indrømmelser til Socialdemokratiets synspunkter..." (FF; 1988/89: sp. 4136). Auken antydede under debatten således endnu engang, at finanslovsnormen var i opløsning i Socialdemokratiet, da han gjorde sit partis stillingtagen afhængig af indholdet. Men Socialdemokratiet var i sin gode ret til at undlade at stemme, da regeringen ikke havde sit parlamentariske grundlag i orden.

Grundlæggende for usikkerheden ved den historiske vedtagelse af finansloven i 1988 var Fremskridtspartiet, som på trods af politisk indflydelse ikke

stemte for finansloven. Denne besynderlige situation understregede samtidig regeringens svaghed og Socialdemokratiets bemærkelsesværdige adfærd. På den ene side var regeringen så svag, at den ikke gennem et forlig kunne binde Fremskridtspartiet til at stemme ja. På den anden side ville Socialdemokratiet ikke vælte regeringen, selv om Socialdemokratiet var stærkt kritisk over for finansloven, og regeringen var i mindretal. Det må således tolkes som ubeslutsomhed eller et udslag af taktiske hensyn, når en opposition ikke ønsker at vælte en regering, når muligheden byder sig. Henvisningen til, at man ikke vil bebyrde vælgerne med et valg virker urimelig. Det kan aldrig blive et problem, at der udskrives valg - slet ikke for oppositionen, der jo netop ved et valg har muligheden for at komme til magten.

Da Socialdemokratiet ikke ønskede at gøre finansloven til en tillidsafstemning, undlod partiet at stemme for at understrege, at man ikke tog ansvar for finansloven. Men ifølge finanslovsnormen var det unødvendigt på denne måde at demonstrere sin modstand over for finansloven. Socialdemokratiet kunne efter normen have stemt ja uden at godtage regeringens politik og samtidig have taget ansvaret for statens fortsatte drift.

Socialdemokratiets motiveringer og afstemningsadfærd efterlod i 1988 en væsentlig usikkerhed om, hvad der var Socialdemokratiets kurs vedrørende finanslovsafstemningen. Selv om Socialdemokratiet officielt fastholdt sin indholdsmotiverede stillingtagen, så den reelle afgørelsen ud til at være bestemt af en række motiver, der ikke var udslag af finanspolitiske hensyn. Tilsyneladende havde finanslovsnormen mistet næsten al betydning for Socialdemokratiet.

Finanslovsnormens endeligt - december 1989

Finanslovsforhandlingerne i december 1989 fik et historisk tilsnit. VKR-regeringen indgik et forlig med Centrum-Demokraterne, Kristeligt Folkeparti og Fremskridtspartiet, der resulterede i, at Fremskridtspartiet for første gang stemte for finansloven. Der var dog ikke hos Fremskridtspartiet nogen tilkendegivelse af, at partiet i fremtiden ville stemme som et ansvarligt parti i finanslovsnormens forstand. Tværtimod udtalte Kim Behnke: "Fremskridtspartiet mener, at de gode ændringer, der er kommet med i forliget, markerer mere end et finanslovsforlig. De markerer også et brud med årtiers skattestigninger, et brud med årtiers himmelflugt i de offentlige udgifter" (FF, 1989/90: sp. 3564). Behnke lagde altså ikke skjul på, at det var finanslovens indhold, som motiverede Fremskridtspartiet til at stemme for.

Socialdemokratiets reaktion på forliget var til gengæld voldsom. Regeringen blev beskyldt for aftalebrud og blokpolitik. Henning Rasmussen gik så vidt som til at sige: "Derfor er finansloven ikke længere vort fælles budget for statens økonomi til næste år. Det er folketingsflertallets partipolitiske våben i dets kamp for at ændre vort land væk fra de tanker om et solidarisk fællesskab, som et stort flertal hidtil har været enige om" (FF, 1989/90: sp. 3530). Denne meget skarpe vurdering af finanslovsforslaget førte ikke overraskende til, at Socialdemokratiet valgte at stemme imod finansloven. Argumentationen herfor var yderst interessant. Svend Auken udtalte: "Socialdemokratiet ønsker

ikke at tage medansvar for en finanslov, der giver det yderste højre en afgørende indflydelse i dansk politik" (FF, 1989: sp. 3789). Dette var jo som tidligere nævnt heller ikke nødvendigt for at stemme ja. Men udtalelsen var mere principiel end som så, for senere i sit indlæg konkretiserede Svend Auken Socialdemokratiets holdning:

"Dansk politik under den nuværende regering har ikke meget til fælles med forholdene under tidligere danske regeringer, uanset om de var socialdemokratiske eller borgerligt ledet. Der er vist ikke den parlamentariske spilleregul, som den nuværende regering ikke har brudt, når det passede den. Det har tvunget Socialdemokratiet til at ændre principiel opfattelse af afstemning ved tredje behandling af finanslovsforslaget. I fremtiden stemmer vi ja til finanslovsforslaget, hvis forslaget er godt eller i det mindste peger i den rigtige retning. Ingen af disse betingelser er opfyldt i år, og derfor stemmer vi nej (FF, 1989/90: sp. 3796 - her fremhævet).

Socialdemokratiet brød hermed åbenlyst med 69 års principiel holdning til finanslovsafstemningen. Den opløsning af finanslovsnormen, som havde været synlig for Socialdemokratiets vedkommende omkring 1983 og 1984, men som var blevet sat i bero i årene 1985 til 1987, kulminerede i 1989 med, at Socialdemokratiet officielt gjorde sin stillingtagen afhængig af indholdet. Dermed var finanslovsnormen definitivt uden betydning for Socialdemokratiet. Det er værd at bemærke, at Svend Auken var helt klar over det historiske i partiets beslutning. For ligesom politikerne under forfatningskampen fandt Auken det nødvendigt at argumentere med ekstraordinære forhold for at begrunde en så afgørende ændring af den parlamentariske praksis. At det er tvivlsomt, hvorvidt Schlüter-regeringerne så faktisk brød de parlamentariske spilleregler, som Auken hentyder til, er ikke afgørende.² Den afgørende pointe er, at Svend Auken henviste til ekstraordinære forhold i sin begrundelse for at ændre en af de ældste danske parlamentariske spilleregler.

Socialdemokratiets holdningsændring var også, hvad angår den politiske og indholdsmæssige stillingtagen, i en vis grad identificerbar hos Folketingets øvrige partier. I modsætning til tidligere års afdæmpede kritik blev Socialdemokratiets principielle holdningsændring i 1989 kraftigt kritiseret. Bruddet med argumentationen i 1982, 1984, 1985, 1986 og 1987 var også påfaldende, idet Socialdemokratiet i disse år på trods af indholdsmæssig kritik havde stemt for finansloven, fordi regeringens parlamentariske grundlag i lighed med 1989 havde været sikret. Blandt andre Flemming Kofod-Svendsen (Krf) analyserede de parlamentariske konsekvenser af Socialdemokratiets ny praksis. Han fandt, at Socialdemokratiets ny principielle holdning i fremtiden måtte føre til, at finansloven hvert år ville blive en tillidsafstemning, og at finansloven dermed var ligestillet med alle andre love. "Når man er i opposition og mener, at en regering ikke kan være god, kan man vel ikke forestille sig, at en dårlig regering kan lave en god finanslov. Derfor er det, som hr. Svend Auken reelt siger, at hvert års finanslov skal væltes, når man er i opposition" (FF, 1989/90: sp. 3861).

Denne kritik er væsentlig set i sammenhæng med de krav, som Svend Auken i sin ordførertale stillede for, at Socialdemokratiet kunne stemme ja. Selv om Kofod-Svendsen muligvis overså, at Auken modificerede kravene ved som minimum at kræve, at finansloven skulle pege i den rigtige retning, vil et

sådant standpunkt, som Socialdemokratiet indtager, medføre, at et oppositionsparti vil stemme imod finanslovsforslaget, medmindre det opnår væsentlige indrømmelser. Konsekvensen bliver, at mindretalsregeringer, der ikke i forvejen har garanti for, at et flertal vil stemme ja ved den endelige afstemning, vil kunne presses til væsentlige indrømmelser, fordi valgtruslen vil være et stærkt pressionsmiddel i finanslovsforhandlingerne. En mindretalsregering med en lav tolerancetærskel vil derfor let kunne tvinges ud i et valg, og finanslovsforhandlingerne bliver derved en højest usikker affære.

VK-regeringen

Finansloven for 1991 blev først vedtaget 1. februar 1991. Den ordinære vedtagelse forhindredes af valget i december 1990, der blev resultatet af et sammenbrud i en række forligsforhandlinger mellem regeringen og Socialdemokratiet. Man vedtog i stedet i december 1990 enstemmigt(!) en midlertidig finanslov for 1991. I februar 1991 måtte VK-regeringen som følge af den parlamentariske situation give en række indrømmelser til Socialdemokratiet. Mogens Lykketoft kommenterede situationen således: "Finansloven ... ligger langt fra det KVR-regeringen præsenterede i august. Man kan sige, at regeringen har vist handlekraft på ét punkt. Den har hurtigt og diskret bøjet sig på de punkter, hvor der alligevel var et flertal mod dens politik" (FF, 1990/91 2. samling: sp. 1382). Socialdemokratiet havde sikret sig politiske indrømmelser, som de i forhold til deres nye principielle holdning havde stillet som betingelse for at stemme ja. Alligevel undlod partiet at stemme.

Den konservative Henning Andersen beklagede, at Socialdemokratiet endnu en gang ikke kunne stemme for finansloven "al den stund den finanslov, som nu bliver vedtaget, imødekommer Socialdemokratiet på en række punkter, hvilket også hr. Lykketoft har givet udtryk for" (FF, 1990/91, 2. samling: sp. 1386). Marianne Jelved kommenterede Socialdemokratiet på denne måde: "Socialdemokratiets indflydelse på finansloven er i virkeligheden meget stor ... det ville have været et godt signal, hvis Socialdemokratiet stemte for ... i virkeligheden er Socialdemokratiets stillingtagen en demonstration og ikke andet" (FF, 1990/91, 2. samling: sp. 1417).

Flere andre ordførere gav udtryk for samme forundring over Socialdemokratiets adfærd, og på den baggrund er det rimeligt at vurdere, at Socialdemokratiet ikke fulgte den linje, de året før havde lagt op til. Den naturlige konsekvens af utilfredshed med de politiske indrømmelser ville i forlængelse af 1989-afstemningen have været at stemme imod, især da det denne gang ville have bragt regeringen i mindretal. Socialdemokratiet stemte i december 1991 og december 1992 efter forlig med VK-regeringen for finansloven og blev således konsistente i forhold til deres principielle opfattelse fra 1989.

Delkonklusion for perioden 1982 - 1992

I årene fra 1982 til 1992 var der i alt tolv endelige afstemninger om finansloven. Socialdemokratiet stemte for syv gange, undlod tre gange og stemte imod to gange.

Tabel 1. Oversigt over Socialdemokratiets afstemningsadfærd

år:	stemmer:	motivation:	forhold til Norm:
1982	for	parlamentarisk grundlag	konsistent
1983	imod	parlamentarisk grundlag + indhold	konsistent
februar 1984	undlader	parlamentarisk grundlag	brud
december 1984	for	parlamentarisk grundlag	konsistent
1985	for	parlamentarisk grundlag	konsistent
1986	for	parlamentarisk grundlag	konsistent
1987	for	parlamentarisk grundlag	konsistent
1988	undlader	parlamentarisk grundlag + indhold	konsistent
1989	imod	indhold	brud
februar 1991	undlader	indhold	irrelevant*
december 1991	for	indhold	irrelevant
1992	for	indhold	irrelevant

* Selv om Socialdemokratiet i februar og december 1991 og i december 1992 principielt var konsistente i forhold til finanslovsnormen, må det anses som irrelevant at sammenligne Socialdemokratiet med finanslovsnormen, når partiet ikke længere anerkender den.

De øvrige ansvarlige partier stemte i hele perioden uden undtagelse for finansloven. De partier, som ikke anerkendte finanslovsnormen, har alle bortset fra Fremskridtspartiet i 1989 stemt imod finansloven.

Indtil 1982 var finanslovsnormen stadig gældende for de fire gamle partier. Det konservative brud i 1976 var ikke tilstrækkeligt grundlag for at fastslå, at normen havde mistet sin gyldighed. Begivenhederne i 1976 var derimod medvirkende til at rette opmærksomheden mod den udfordring, som de partipolitiske styrkeforhold efter jordskredsvalget medførte. Det forhold, at Fremskridtspartiet pressede de ansvarlige partier på deres vælgergrundlag, kunne spores i de konservatives afstemningsadfærd. Det parlamentariske grundlag, som havde været til stede under finanslovsnormens udvikling, var afløst af en parlamentarisk situation, hvor der var en tendens til, at partierne af taktiske grunde overvejede deres afstemningsadfærd ved den endelige afstemning.

Fra 1982 og frem til 1992 gik finanslovsnormen gradvis i opløsning. Først og fremmest Fremskridtspartiet var årsag til, at der opstod dramatik omkring finansloven. På grund af politisk uenighed og det politisk uholdbare i, at Socialdemokratiets stemmer var nødvendige for at sikre flertallet bag regeringens finanslov i 1982 og 1988, ændrede Socialdemokratiet principiel holdning til finanslovsafstemningen i 1989, selv om regeringen på dette tidspunkt - i modsætning til 1982 og 1988 - havde et flertal bag sig. Hos de øvrige ansvarlige partier kunne man konstatere et uafklaret forhold til den politiske stillingtagen, idet disse partiers ordførere i debatterne fremførte indholdsmæssige argumenter for, at Socialdemokratiet burde stemme for finansloven. Disse argumenter var mest fremherskende, når flertalsforholdene var uafklarede, dvs. i

årene fra 1982 til 1983, 1987 og 1988 samt fra 1990 til 1992. I 1989, hvor flertalsforholdene var afklarede, og Socialdemokratiet fremsatte sin principielle holdningsændring, var de samme partier overvejende principielle i deres kritik. Udtalelserne under debatten i 1989 viste, at finanslovsnormen stadig havde gyldighed for de øvrige ansvarlige partier, på trods af tidligere års implicite accept af Socialdemokratiets indholdsmæssige stillingtagen.

Mellem positiv og negativ parlamentarisme

Med udgangspunkt i de problemer, som de borgerlige mindretalsregeringer har haft med at få finansloven vedtaget, er det relevant at overveje konsekvenserne af finanslovsnormens opløsning for dansk parlamentarisme. I Danmark er det parlamentariske princip formuleret negativt i grundlovens paragraf 15. stk. 1.: "Ingen minister kan forblive i sit embede efter, at Folketinget har udtalt sin mistillid til ham", og i stk. 2.: "Udtaler Folketinget mistillid til statsministeren, skal denne begære ministeriets afgang, medmindre nyvalg udskrives." I grundloven respekteres folkesuveræniteten således ved, at en regering ikke kan eksistere med et flertal imod sig.

I debatten op til valget i januar 1984 blev det af blandt andre Bertel Haarder fremført, at den negative parlamentarisme, som den er fastlagt i grundloven, med Socialdemokratiets afstemningsadfærd i december 1983 i praksis blev sat ud af kraft, og at det parlamentariske arbejde dermed blev besværliggjort. Bertel Haarder skrev:

"Hvis finanslovsafstemningen pludselig skal gøres til en årligt tilbagevendende tillidsafstemning, så vil mindretalsregeringer ustandseligt blive nødt til at kaste landet ud i unødige valgsituationer. Dermed får Danmark "en form for" positiv parlamentarisme, hvor det ikke er nok, at der ikke er et flertal imod regeringen, der skal udtrykkeligt være et flertal for regeringen" (Haarder, 1984).

Det er værd at bemærke, at Bertel Haarder skriver, at Socialdemokratiets adfærd betyder, at Danmark får "en form for" positiv parlamentarisme, for der er ikke tale om, at regeringsdannelsesproceduren eller andre af grundlovens formuleringer ændres. Det er dog heller ikke nødvendigvis en forudsætning for en forfatningsændring. Den danske forfatning er gennem historien blevet forandret af ændringer i den parlamentariske praksis. Accepten af det parlamentariske princip i 1901 var således en praksisændring, som først blev grundlovsfæstet i 1953 (jr. Louise Andersens artikel i dette nummer af *Politica*). Erik Rasmussen skrev i en kommentar til Bertel Haarder vedrørende de parlamentariske konsekvenser af en ændret parlamentarisk praksis:

"... det er jo ikke regeringsdannelsesproceduren, der er ved at ændres. Men virkningerne vil blive mindst lige så vidtrækkende ... hvis finanslovsforslaget ikke mere som en selvfølge bliver vedtaget af de ansvarlige partier ved 3. behandling kort før jul. Det ville stille enhver mindretalsregering meget svagere end hidtil, fordi den kan styrtes af partier, der hverken kan eller vil samarbejde indbyrdes. I så fald ændres forfatningen og det danske demokrati" (Rasmussen, 1984).

Det skal bemærkes, at Socialdemokratiet faktisk ikke brød finanslovsnormen i 1983. Regeringen havde ikke længere et flertal for sin politik, og Socialdemokratiet kunne derfor godt som et ansvarligt parti stemme imod finansloven.

Selv om Rasmussen og Haarder muligvis overså dette, kunne det forhold, at Socialdemokratiet tilsyneladende var på vej til at gøre sin stillingtagen afhængig af indholdet af finansloven, antyde en ændring i den nævnte retning.

Selv om Socialdemokratiet ikke formelt ændrede grundlovens negativt formulerede parlamentariske princip, ændredes princippet reelt som en følge af Socialdemokratiets forandring af den parlamentariske praksis. Det er klart, at praksisændringen vedrørende finanslovsnormen blev udløst af Fremskridtspartiet, der i en årrække var parlamentarisk basis for borgerlige mindretalsregeringer, hvis finanslovsforslag partiet med én undtagelse stemte imod. At Socialdemokratiet krævede politiske indrømmelser for at agere støtteparti for borgerlige regeringer var ikke overraskende. Men det fulgte af Socialdemokratiets politiske stillingtagen i forhold til den endelige afstemning om finanslovsforslaget, at en regering ikke længere automatisk fik sit finanslovsforslag vedtaget, selv om regeringerne ikke kunne nedstemmes ved en mistillidsafstemning. De borgerlige mindretalsregeringerne måtte have deres finanspolitik godkendt af et flertal for at overleve. Det var denne nødvendighed, som var med til at snyde den positive parlamentarisme ind ad bagdøren.

Henning Koch anskuer forholdet mellem positiv og negativ parlamentarisme fra et demokratiteoretisk synspunkt. "Der er selvsagt juridisk og realpolitisk forskel på at regere med Folketingets positivt udtrykte tillid, og som i dag at regere indtil Folketinget negativt udtrykker sin mistillid. Den første model styrker Folketingets kontrol, den anden styrker regeringens frihed" (Koch, 1990: 74). Ved negativ parlamentarisme er regeringsdannelsen ikke nødvendigvis et udtryk for folketingsflertallets ønske, fordi flertallet ikke positivt skal udtale sin tillid til regeringen. Befolkningens indflydelse på regeringsdannelsen er derfor kun indirekte. Koch anser parlamentarisme som et udtryk for, at folket, Folketinget og regeringen knyttes sammen. Derfor er den negative parlamentarisme således ikke demokratisk tilstrækkelig. Han udtrykker det således:

"Grundlovens paragraf 15 udtrykker et skridt på vejen til parlamentarisme. Den endelige overgang til parlamentarismen i betydningen folkets magt over regeringen; at regeringsmagten betinges af en positivt udtrykt tillid fra Folketinget, har juridiske og politiske tankebaner tilbage i vort lands statsretlige praksis. Men denne opfattelse af parlamentarismen er indtil videre en demokratisk vision" (Koch, 1990: 79).

For Koch vil en fortsat demokratisering af det danske politiske system derfor indebære, at regeringsdannelsen skal foregå efter en positiv tilkendegivelse fra Folketingets flertal. Dette vil sikre den tætteste forbindelse mellem folket og regeringen. Fra dette perspektiv er den udvikling i retning af positiv parlamentarisme, som Socialdemokratiets holdningsændring har givet anledning til, derfor en demokratisk gevinst.

Konklusion

En vurdering af konsekvenserne af Socialdemokratiets principielle holdningsændring afslører, at der generelt er tale om en spænding mellem to modsatrettede hensyn. På den ene side letter den negative parlamentarisme det parla-

mentariske arbejde i et opsplittet dansk Folketing, hvor mindretalsregeringer har været den mest fremherskende regeringsform. På den anden side indebærer den positive parlamentarisme en procedure for regeringsdannelsen, som er den mest demokratiske, fordi den sikrer den mest direkte folkelige legitimering af regeringen. Selv om det vil være for konsekvent at fastslå, at den positive parlamentarisme er slået definitivt igennem i Danmark, fordi de borgerlige regeringer i en række tilfælde har måtte sikre sig flertal for finanslovsforslagene, kan man dog godt pege på, at den parlamentariske praksis har udviklet sig til, at i hvert fald borgerlige mindretalsregeringer behøver en positiv tilkendegivelse fra et flertal i Folketinget på finanspolitikken, selv om de samme regeringer ikke kan væltes på en mistillidsafstemning.

Denne udvikling har styrket Folketinget i forhold til regeringen og besværliggjort det parlamentariske arbejde, men samtidigt har den fra et demokratiteoretisk perspektiv medført en øget demokratisering, netop fordi det repræsentative organ har fået øget indflydelse. Selv om regeringsdannelsen under positiv parlamentarisme ville nødvendiggøre en forhandling om et generelt regeringsprogram, er finanspolitikken dog et så fundamentalt element i enhver regerings politik, at de spilleregler, som har været gældende omkring den endelig afstemning om finansloven i slutningen af 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne, i et vist omfang må vurderes som svarende til de spilleregler, der ville gælde under positiv parlamentarisme.

I øvrigt omfattede forligsforhandlingerne i 1989 udover finansloven, en skattereform, nye pensionsordninger, en dagpengereform og størrelsen af den offentlige sektor (Bille, Nielsen og Saurberg 1992: 14). Regeringen var således tæt på reelt at forhandle et regeringsgrundlag.

Med udgangspunkt i den ændrede parlamentariske praksis er det derfor rimeligt at tale om en forfatningsændring, som ud fra Henning Kochs opfattelse tillige er udtryk for en øget demokratisering.

Man kunne formode, at Socialdemokratiets principielle holdningsændring i 1989 ville have medført, at finanslovsnormens rolle også ville være udspillet for de øvrige ansvarlige partier, når de kom i opposition. Noget tyder imidlertid på, at dette ikke er tilfældet. Efter ti år med borgerlige regeringer, var Socialdemokratiet tilbage som regeringsparti under forhandlingerne om finansloven for 1994. Selv om Rødkløveret som flertalsregering uden problemer kunne gennemføre sin finanspolitik, kan man efter afstemningen i december 1993 konstatere, at Socialdemokratiets normbrud ikke har bredt sig. På trods af kraftig indholdsmæssig kritik meddelte Venstre og Konservative på forhånd, at de af principielle grunde ville stemme for. Der er derfor grund til at antage, at Venstre og Konservative stadig føler sig bundne af finanslovsnormen, selv om der også kan være taktiske årsager til, at Venstre og Konservative forsøger at holde liv i denne norm. En eventuel fremtidig VK-mindretalsregering kan jo igen blive afhængig af socialdemokratiske stemmer. Finanslovsnormen har således ikke mistet al betydning.

Selv om Socialdemokratiet ikke i øjeblikket anerkender finanslovsnormen, kan man dog godt forestille sig, at partiet med en ny ledelse og efter ti års

afsluttede frustrationer vil medvirke til at gendanne den. I den nuværende parlamentariske situation er det næppe sandsynligt, at Socialdemokratiet vil genoplive finanslovsnormen for at agere støtteparti for Venstre og Konservative. På lidt længere sigt kan finanslovsnormens deroute dog vise sig at blive et problem for Socialdemokratiet. Ændres partistrukturen på venstrefløjen, kan arbejdsklimaet også for socialdemokratiske mindretalsregeringer blive langt vanskeligere, hvis yderligtgående venstrefløjspartier udnytter deres afgørende mandater til at presse Socialdemokratiet til indrømmelser, hvis klubben af ansvarlige partier ikke længere sikrer finanslovsvedtagelsen. Kun lidt taler for, at Venstre og Konservative i længden politisk vil kunne tåle at holde socialdemokratiske mindretalsregeringer ved magten uden tilsvarende modydelse.

Selv om finanslovsnormen stadig spiller en rolle for Venstre og Konservative og nogle forhold taler for, at det også for Socialdemokratiet kan vise sig fordelagtigt, at finanslovsnormen fortsat har gyldighed, er det først når Socialdemokratiet igen indtager rollen som oppositionsparti, at det vil vise sig, om Socialdemokratiet er klar til at genoplive finanslovsnormen og dermed atter at indtage sin plads i de ansvarlige partiers klub.

Noter

1. De indledende bemærkninger og redegørelsen for perioden indtil 1982 bygger i vid udstrækning på Rasmussen, 1985. For perioden 1982 til 1988 støtter artiklen sig til Erik Rasmussen seneste artikel om dette emne: Rasmussen, 1989.
2. Hvorvidt de borgerlige mindretalsregeringer virkelig brød de parlamentariske spilleregler, som Auken henviser til, er mere tvivlsomt, jf. Petersen og Svensson, 1989: 45.

Litteratur

Berlingske Tidende

Bille, Lars, Hans Jørgen Nielsen og Steen Saurberg (1992). "De uregerlige vælgere - valgkamp, medier og vælgere ved folketingsvalget", Columbus: Folketingsårbogen: 1981/82, 1982/83, 1983/84, 1984/85, 1985/86.

Folketingsstidende, 1986/87, 1987/88, 1988/89, 1989/90, 1990/91, 1991/92, 1992/93.

Haarder, Bertel (1984). "Vi risikerer valg hver jul", *Politiken*, 3. januar, 2. sektion.

Koch, Henning (1990). "Retssædvane eller statistik - Kampen om parlamentarismen siden 1901", *Juristen*, nr. 2, pp. 64-79.

Rasmussen, Erik (1984). "En vigtig forfatningsændring: Hvordan det danske demokratis vilkår kan blive vanskeligere end hidtil", *Politiken*, 19. januar, 2. sektion, p. 5.

Rasmussen, Erik (1985). "Finanslovsforkastelse i dansk parlamentarisme: Normer og konsekvenser. En historisk-politologisk debatanalyse 1894-1984", *Historie*, pp. 56-118.

Rasmussen, Erik (1989). "Partiernes adfærd ved den endelige afstemning om finansloven: Stålfærdig jordfæstelse af en parlamentarisk norm", *Politica*, 21. årgang, nr. 2, pp. 165-173.

afsluttede frustrationer vil medvirke til at gendanne den. I den nuværende parlamentariske situation er det næppe sandsynligt, at Socialdemokratiet vil genoplive finanslovsnormen for at agere støtteparti for Venstre og Konservative. På lidt længere sigt kan finanslovsnormens deroute dog vise sig at blive et problem for Socialdemokratiet. Ændres partistrukturen på venstrefløjen, kan arbejdsklimaet også for socialdemokratiske mindretalsregeringer blive langt vanskeligere, hvis yderligtgående venstrefløjspartier udnytter deres afgørende mandater til at presse Socialdemokratiet til indrømmelser, hvis klubben af ansvarlige partier ikke længere sikrer finanslovsvedtagelsen. Kun lidt taler for, at Venstre og Konservative i længden politisk vil kunne tåle at holde socialdemokratiske mindretalsregeringer ved magten uden tilsvarende modydelse.

Selv om finanslovsnormen stadig spiller en rolle for Venstre og Konservative og nogle forhold taler for, at det også for Socialdemokratiet kan vise sig fordelagtigt, at finanslovsnormen fortsat har gyldighed, er det først når Socialdemokratiet igen indtager rollen som oppositionsparti, at det vil vise sig, om Socialdemokratiet er klar til at genoplive finanslovsnormen og dermed atter at indtage sin plads i de ansvarlige partiers klub.

Noter

1. De indledende bemærkninger og redegørelsen for perioden indtil 1982 bygger i vid udstrækning på Rasmussen, 1985. For perioden 1982 til 1988 støtter artiklen sig til Erik Rasmussen seneste artikel om dette emne: Rasmussen, 1989.
2. Hvorvidt de borgerlige mindretalsregeringer virkelig brød de parlamentariske spilleregler, som Auken henviser til, er mere tvivlsomt, jf. Petersen og Svensson, 1989: 45.

Litteratur

Berlingske Tidende

Bille, Lars, Hans Jørgen Nielsen og Steen Saurberg (1992). "De uregerlige vælgere - valgkamp, medier og vælgere ved folketingsvalget", Columbus: Folketingsårbogen: 1981/82, 1982/83, 1983/84, 1984/85, 1985/86.

Folketingsstidende, 1986/87, 1987/88, 1988/89, 1989/90, 1990/91, 1991/92, 1992/93.

Haarder, Bertel (1984). "Vi risikerer valg hver jul", *Politiken*, 3. januar, 2. sektion.

Koch, Henning (1990). "Retssædvane eller statistik - Kampen om parlamentarismen siden 1901", *Juristen*, nr. 2, pp. 64-79.

Rasmussen, Erik (1984). "En vigtig forfatningsændring: Hvordan det danske demokratis vilkår kan blive vanskeligere end hidtil", *Politiken*, 19. januar, 2. sektion, p. 5.

Rasmussen, Erik (1985). "Finanslovsforkastelse i dansk parlamentarisme: Normer og konsekvenser. En historisk-politologisk debatanalyse 1894-1984", *Historie*, pp. 56-118.

Rasmussen, Erik (1989). "Partiernes adfærd ved den endelige afstemning om finansloven: Stålfærdig jordfæstelse af en parlamentarisk norm", *Politica*, 21. årgang, nr. 2, pp. 165-173.